

פרוייקט העלאת יהודי סוריה ולבנון
ראיון עם אסתר מואס, תל אביב
תאריך: 16.12.1998
מראיין: אריה כהן

אריה כהן: הגברת מואס, אני מבקש לשאול אותך בהתחלה על שנות ההגעה שלך, או איך הגעת ארצה עם המשפחה? את זוכרת אולי איך הגעתם, ההורים שסיפרו לך איך הגעתם, והשתלשלות החיים שלכם בארץ פה.

אסתר מואס: אבי הגיע באופן בלתי לגאלי על ידי זה שאבא שלו היה מבריא את היהודים לארץ.

ש: מדמשק?

ת: מדמשק. הם התגוררו ברמת גן.

ש: מה היה שם הסבא שלך מצד אבא?

ת: אברהם מואס.

ש: הוא עסק ממש בהברחה, בהעברת יהודים מדמשק? באילו שנים?

ת: אפשר לומר שאפילו משנת 29'. בשנת 29' הוא הגיע לארץ. אם אני לא רוצה ... מהנושא, הוא פגש בערבים והם אמרו לו כך – יש לנו ... סלילים של חוטים, אתה יכול לבדוק את הסליל? כמה שהסליל יימתח במחיר הכי זול תקנה. הוא אמר לו – מה אתם מציעים לי לקנות במצבים האלה? אין לי בכלל מה לקנות. אני באתי רק לראות מה שנעשה. הוא חזר בחזרה לחוץ לארץ.

ש: לדמשק?

ת: לדמשק. בהמשך לדברים האלה הוא כנראה עסק בהוצאת היהודים מסוריה מכיוון שהערבים אז בזמנו מנעו מהיהודים לעבוד. אבא שלי, אחד מהם, התחתן יותר מאוחר והיה בתוך בית חרושת לסיגריות בדמשק. הם שלחו את היהודים מהמקום ולא נתנו להם מחייה להתגורר שם. אז אבי עזב את הכל ובא לארץ בשנת 33'. הוא החזיק מעמד. ב-31', 32' נולדו לו גם שני ילדים. בשנת 33' כבר לא היתה לו ברירה מאשר לבוא לארץ בשביל קיום.

ש: אני מבין שאת נולדת ב-1931?

ת: לא, 1932.

ש: הגעת ארצה כשהיית בערך כמעט בת שנתיים, נכון?

ת: כן.

ש: את זוכרת מה היה שם בית החרושת לסיגריות שאבא משם

ת: לא.

ש: בסדר. בדמשק היה אז "החלוצ". אבא היה שייך לחוגים האלה של החלוצ? הוא לא היה במסגרת

החלוצ, באופן פרטי?

ת: אבא לא היה במסגרת החלוקין. זה היה במסגרת שהסבא הסיע כאן את היהודים בכל צורה, שנתנו לערבים אז כסף. אמא היתה אז תופרת במקצועה, נתנה זהבים לאותו הערבי שהבריה ועל ידי זה הוא בא לארץ ואנחנו באנו אחריו לארץ.

ש: אתם מגיעים לאן?

ת: אני הגעתי עם אמא. אנחנו הגענו, אני חושבת לפי מה שאמא סיפרה, לחיפה. במטולה הערבי כבר עזב את היהודים ואותנו ואנחנו ממטולה הגענו לחיפה. בחיפה היתה לנו משפחה של האח של האמא שהוא מצא לנו את המוצא באיזו צורה שאנחנו נגיע לתל אביב.

ש: מה הוא עשה בחיפה? מה השם שלו דרך אגב?

ת: קראו לו מאיר מוואס.

ש: הוא היה גר בחיפה?

ת: היה גר במרכז חיפה, במדרגות שוקרי, משהו כזה.

ש: איפה שעיריית חיפה שם, באזור?

ת: לא יודעת אם העירייה שם, אני לא ...

ש: מדרגות שוקרי?

ת: כן.

ש: אני מבין שהיתה שם קהילה דמשקאית באותה תקופה?

ת: כן, היו הרבה. אני שמעתי מאמא שהיו הרבה מהקהילה הדמשקאית בחיפה. גם היום קיימת אולי.

ש: גם היום. במה התעסקו שם? ממה התפרנסו?

ת: אני יודעת שדודי נכנס לענף הבניה אבל עם מה התעסקו היתר אני לא יודעת. מכיוון שהיו לו ילדים קטנים הוא היה חייב לצאת ולעבוד.

ש: אני מבין ממך שהסיבה העיקרית שבשלה אבא לקח את כל המשפחה והגיע לארץ זו הסיבה הכלכלית?

ת: סיבה כלכלית וחומרית קשה ביותר. וגם האפליה בין היהודים לבין הערבים. אבל הם עשו את הכל בצורה ... ושקטה והם אמרו להם – אם אתם אחד אחד ... נשים את היד עליכם בכלל. אז לפני שהם שמו

את כל היד עלינו עזבנו את הבית. הבית היה מלא מכל טוב. אמא התחתנה בת 27 או 29

ש: מה שם האמא?

ת: שם האמא שרה הררי נאעם, שאבא שלה היה דיין של בית הדין הרבני בדמשק. לא היה כבר שום דבר.

האבא כבר שלח מכתב ואמר לה – תראי, אני פה נמצא במצוקה, גם לעבוד וגם לדאוג לעצמי אני לא יכול. אם את לא תבואי אני פה אעשה את הכל ואקח לי אשה אחרת. אני לא יכול להימצא כאן במצב כזה

שאיין לי עזרה מאף אחד. אדם לא יכול גם לעבוד וגם את הדברים המינימליים

ש: מי כתב את המכתב הזה?

ת: מישהו כנראה כתב לו את המכתב

ש: למי כתבו? מי שלח?

ת: המכתב הזה נשלח לסבי הררי נאעם, שהם היו גרים באותה חצר בדמשק. אז סבי אמר לאמי – תראי, אם הגיע מכתב כזה וכזה את צריכה ממש להתארגן ולבוא לארץ. בעלך נמצא שם לבד ללא אשה. שם בישראל לא ידוע לי מה יכול להיות. עליך ממש לקחת את הילדים ולנסוע.

ש: אם כך אני מבין שהאבא כבר היה פה?

ת: האבא היה פה.

ש: היה פה כבר.

ת: האבא היה בטו בשבט, אפשר להגיד שזאת

ש: טו בשבט של איזו שנה?

ת: 1933.

ש: זאת אומרת הוא היה פה וניסה להתארגן ולמצוא עבודה, נכון? אני הבנתי ממך שהוא הגיע לאן, לחיפה?

ת: לא. אנחנו הגענו לחיפה.

ש: אה, האמא עם שני הילדים?

ת: איך הוא הגיע, עם מי הוא הגיע, את זה אני לא יודעת. אני יודעת שהוא חי באותה דירת חדר קטנה של צריף ברמת גן.

ש: למה דוקא ברמת גן?

ת: לא יודעת למה ברמת גן, אולי שם הם מצאו איזה, משהו כנראה אמר לו - יש שם איזה צריף וגרים שם גם דמשקאים, בוא נצטרף אותך איתם ביחד ותגורו במקום זה.

ש: מה היה שמו של האבא?

ת: יוסף.

ש: מוואס יוסף?

ת: כן.

ש: אוקיי. אתם מגיעים לחיפה. מחיפה מה אתם עושים?

ת: לגבי אבא זה סיפור אחר. בחיפה ... קשר קשר, היה אז איתו ביחד בדירה שאבי התגורר, כעת אני נזכרת, היה סאלם, שלם מוואס זכרונו לברכה.

ש: את מתכוונת לדירה ברמת גן?

ת: דירה ברמת גן. הוא היה ... בקשר ואמר לו – אם תגיע לתל אביב, אנחנו נראה. אז הוא אמר בסדר. הם קבעו פגישה כנראה באיזה מקום שאמא תגיע עם שני הילדים. יש אוטובוסים, אין אוטובוסים, היא הלכה ברגל עם שני ילדים עד אותה דירה ברמת גן.

ש: מתל אביב?

ת: מתל אביב.

ש: את היית אז בת שנתיים בערך?

ת: והיה אח בגיל 7 חודשים.

ש: אני מבין שהמשפחה מתאחדת, כן?

ת: המשפחה היתה כולה יחד. ארבעה גברים, האמא ושני ילדים שנמצאים באותו חדר. אין מה לעשות, זה המצב.

ש: מה זאת אומרת ארבעה גברים?

ת: ארבעה גברים גרו באותו חדר. היה את לטו, שלם מואס, אלי שמאי שכולם זכרונם לברכה, ואבא שלי.

ש: זה היה יחד עם המשפחה שלך, עם האמא ושני הילדים. כולם גרו בחדר אחד ברמת גן?

ת: כן.

ש: הסוכנות או מישוהו כזה עזר למשפחה, ידעו עליו?

ת: לא היה שם. אני חושבת שלא היה למי לפנות. בשנת '34 לפי מיטב ידיעתי לא היה להם מישוהו לפנות.

ש: אף אחד לא עזר לכם?

ת: אתה יודע למי היה לפנות ולא פנו?

ש: היו אז מוסדות. אבל אם לא הייתם שייכים להסתדרות למשל לצורך עבודה או לכל מיני ארגונים

אחרים, אז אולי לא היה לכם למי לפנות.

ת: אולי הם לא ידעו גם למי לפנות. אני רוצה להגיד לך, אם כבר אני מדברת, יכול להיות ששלושת

הגברים שהיו, חוץ ממואס שלם, כולם היו אנאלפביתים. לא הלכו לבית הספר. אם הלכו לבית הספר

למדו קצת ערבית, מעט מאוד. כולם היו אנאלפביתים. לא היה עיתון. כולם היו שם אשכנזים, לא היתה

שפה משותפת, לא היה למי לפנות. זהו.

ש: במה הם עסקו לצורך קיום?

ת: לצורך קיום עבדו בפרדסים, עבדו בנקיון כבישים, באורות.

ש: כמה שנים גרתם ברמת גן באותה דירת חדר?

ת: בוא נגיד שאנחנו גרנו עם האמא ביחד עד יוני '35.

ש: איך את זוכרת דוקא את התאריך הזה כל כך יפה?

ת: אגיד לך מדוע. יותר מאוחר אמי ילדה בן, קראו לו יעקב, ואנחנו עברנו לגור ביפו. ביפו היה איזה

ערבי טוב שבא לקראת אבא שלי ואמר לו – תראה אדון יוסף, מגיעה לי משפחה מחוץ לארץ. אחרי

שאנחנו עשינו ברית מילה לאחי ... וכל הדברים האלה וכל הסיפור, הוא אמר לו – עליך לעזוב את

הדירה, אני רוצה את הדירה בחזרה.

ש: איזו דירה? ברמת גן?

ת: לא ברמת גן. עברנו לגור ביפו, בחסן בק. ליד הים. מסביבנו היו כולם ערבים.

ש: זאת היתה שכונה ערבית?

ת: שכונה ערבית. הם התנהגו יופי. אבל הערבי הזה ידע שצריכים לפרוץ פרעות, והוא ידע שאבא שלי

ממשפחה טובה, והיו לנו דין ודברים איתם ביחד. הוא אמר לו – את הדירה אני רוצה היום, לפני מחר. אז

אנחנו עברנו. לקחנו את החפצים. היינו כאן בסוף נווה שאנן, במקום שבונים כאן את התחנה המרכזית

ש: החדשה?

ת: החדשה. סוף נווה שאנן ממש. בצרף. נכנסנו שם לגור. היו שם גם צריפים. אבי אמר לאמא שלי – אני נוסע לחיפה אולי אני אמצא עבודה, אני לא מוצא כאן עבודה. עזב אותה עם שלושה ילדים ונסע לחיפה.

ש: אוקיי. תיכף אנחנו נמשיך. אני רוצה לשאול לגבי חסן בק. היו עוד יהודים מסוריה בחסן בק?
ת: ההתרכזות של היהודים היתה בחסן בק. לידם היתה שכונה שנקראה "אבו-חדרא". בעל השכונה היה ערבי קטוע ידיים והוא השכיר שם ליהודים לגור.

ש: אני שואל, ההתעניינות שלי ביחס ליהודי סוריה באופן כללי. בשכונה הזו, אבו-חדרא וחסן בק, באמצע שנות השלושים, היו יהודים מדמשק, מסוריה?
ת: כן.

ש: כמה לדעתך?

ת: אני לא יודעת כמה. הייתה לי שם דודה בשם פֶלוּז. היא הייתה נשואה לאדם בשם משה פרץ, בן של רב, היום היא לא בחיים. הם גרו אז בשכונת אבו-חדרא. אם אנחנו מדברים על שכונת אבו-חדרא, היא לא רחוקה מחסן בק, היא לא רחוקה משבזי. אז היתה התרכזות של הרבה יהודים גם שם וגם איפה? בשבזי.

ש: את מדברת על יהודים סורים? אני שואל בעיקר לגבי יהודים מסוריה. חשוב לי לדעת ולהבין איפה יהודים מסוריה. בחסן בק היו כמה משפחות?

ת: היו משפחות.

ש: ובאבו-חדרא?

ת: באבו-חדרא גרו מהמשפחה שלי. מהמשפחה שלי גרו גם משה הררי, שהוא היום גם לא בחיים, ואח של האמא.

ש: גם הם גרו שם?

ת: גם הם היו גרים שם במקום.

ש: אבו-חדרא גם היא הייתה שכונה ערבית?

ת: כן.

ש: ובשבזי גם כן חיו יהודים מסוריה? זאת היתה שכונה תימנית, נכון? של תימנים בעיקר?

ת: לא יכולה לענות לך על זה מכיוון שאני לא יודעת בביטחון אם היו שם יהודים מסוריה. היו יהודים מעדות אחרות. מרוקאים וכל הדברים האלה שבאו מירושלים ובירושלים היו

ש: הבנתי, אבל מה שחשוב זה שאת אומרת שבאמצע שנות השלושים בחסן בק ובאבו-חדרא חיו יהודים מסוריה. כמה משפחות את לא יודעת אבל את יודעת שהיו שם.

ת: כן.

ש: עכשיו, אמרת שעברתם פה לנווה שאנן מספר 48, 50, איפה שהיום התחנה המרכזית החדשה, נכון?

ת: בסוף הרחוב הזה.

ש: בסוף הרחוב הזה. שם גרו הרבה יהודים מסוריה, ברחוב, באזור שלכם, אזור התחנה המרכזית

הישנה? שם העברת את הילדות שלך, נכון?

ת: כמו שאני מבינה, היו גרים.

ש: היו גרים הרבה יהודים מסוריה?

ת: היו גרים ברחוב זה הרבה יהודים מסוריה. לפני בניית בית הכנסת, גרו פה לפחות 7, 8 משפחות.

ש: כאן איפה שבית הכנסת היום, בראש פנה 3?

ת: כן.

ש: איך הם גרו פה? במה זה היה?

ת: היו צריפים.

ש: מפח? מעץ?

ת: מעץ.

ש: וגם הצריפים שהיו שם בנווה שאנן, איפה שאתם גרתם, היו מעץ?

ת: כן.

ש: איך היו שם הצריפים האלה? איך זה היה מחולק? צריף לכל משפחה?

ת: כן. צריף לכל משפחה ואפשר להגיד שהנוחיות היתה בחוץ. מה שהיה לך, איזו מיטה של עולים אם

קיבלת או שרכשת מאיזה מקום ודברים מינימליים שיכולים להיות.

ש: את אמרת עכשיו משפט מענין – איזו מיטה שקיבלת. מה זאת אומרת? קיבלתם עזרה מהסוכנות או

מה?

ת: לא קיבלו. אולי על ידי מישהו אז הביאו מיטה שיהיה להם איפה לשכב.

ש: מי זה המישהו הזה שעזר? זה היה מטעם ארגון יוצאי דמשק או ארגון סעד ועזרה?

ת: לא ידוע לי.

ש: את יכולה לתאר את המבנה של הצריף? מה היה בו, כמה חדרים, איך היה בנוי הצריף הזה?

ת: הצריף היה שייך לעדה הלחלוחית. לא רוצה להגיד עדה לחלוחית כי יש להם שם. עיראקים ישנים,

הבנת אותי? העדה העיראקית הזה, שהיו להם שם איזה 4, 5, 6, חדרים. היו שם שני בעלבוסטים

שהתגוררו שם ואנחנו ביניהם קיבלנו גם חדר אצלם

ש: שכרתם חדר?

ת: שכרנו חדר.

ש: אמרת עדה לחלוחית?

ת: עיראקים.

ש: עיראקים? כי זו פעם ראשונה שאני שומע

ת: לא, יש לזה שם מיוחד. זה גם לא בבלים.

ש: כורדים?

ת: כורדים. העדה הכורדית.

ש: את זוכרת מה היה שם המשפחה של שני בעלי הבית?

ת: אחד קראו לו משפחת סימנטוב. והשני לא ידוע לי.

ש: אוקיי. זו היתה דירת חדר אחד בכל הצריף הגדול הזה שהיה בעל ששה חדרים, נכון? היתה חצר גם?

ת: חצר, כן.

ש: ככה היו כל הצריפים אז? כמה חדרים וחצר משותפת?

ת: כן.

ש: מה היה בחצר המשותפת?

ת: היתה נוחיות בחוץ והיה מטבח בחוץ.

ש: גם המטבח היה בחוץ?

ת: איתנו בצריף הזה היתה גרה גם משפחת לאה חלבי, דמשקאים. היא פנתה ואמרה לאמי שרה – תראי, אל תקחי לך שום דבר ללב. אני אעזור לך כמיטב יכולתי בכל מובן שיכול להיות. ידוע לי שאת עם שלושה ילדים, גם אני עם ילדים קטנים ואל תקחי, זהו המצב.

ש: איפה אבא עבד?

ת: הוא נסע לחיפה למצוא עבודה וכנראה שהוא לא מצא שם ולא הסתדר. הפרעות לא נמשכו הרבה זמן לפי ידיעתנו

ש: הפרעות התחילו ב-36, נכון?

ת: הפרעות היו ב-35. לא ב-36.

ש: ב-35 הם כבר התחילו?

ת: הפרעות התחילו ב-35 והם לא נמשכו הרבה זמן. לאחר שאנחנו, לאבי היה משא ומתן, אני לא יודעת עם מי זה היה, אמרו לו - אדון יוסף, אתה עובד ממולח בסיגריות בתור מכונאי, אם אתה רוצה בוא תעבוד בבית החרושת "מֶסְפֶּרוֹ".

ש: איפה הוא היה?

ת: בית חרושת מספרו היה קיים בבני-ברק.

ש: זאת אומרת הוא לא נשאר בחיפה, הוא לא מצא עבודה בחיפה?

ת: הוא לא התאקלם, לא מצא עבודה. הוא הלך לעבוד במספרו ואז הוא מצא לנכון למצוא דירה בבני-ברק ולעבור ממש לגור בבני-ברק. מכיוון שבבית החרושת יש תקציב, יש משכורת, המקום לא רחוק, אפשר למצוא חדרים לדיור. הרבה לא היו גרים, רובם היו אולי אפשר להגיד אשכנזים שאין שפה משותפת. אז גרנו בבני-ברק.

ש: עברתם לבני-ברק. בבני-ברק היו עוד כמה סורים או שהוא היה היחיד? המשפחה שלכם היתה המשפחה הסורית היחידה?

ת: זה לא ידוע לי.

ש: את לא זוכרת?

ת: לא ידוע לי. הייתי די קטנה והיו מצבים של ארבעה, חמישה, ששה חודשים מפה לפה. אני הייתי קטנה. כשהוא נכנס למספרו לעבוד, מכיוון שהם ידעו כל מה שהוא יודע ולא יודע, סחבו אותו ממספרו ולקחו אותו לבית החרושת "דובק" לסיגריות.

ש: גם הוא היה בבני-ברק?

ת: גם זה היה בבני-ברק.

ש: זאת אומרת הוא הצליח, היה מומחה, ורצו אותו לדובק?

ת: כן. הוא המשיך לעבוד בדובק. אפשר להגיד שאנחנו גרנו בבני-ברק עד '46. המשפחה שלנו, האחים שלו והאחיות, היתה פה שכונה מאוד ארוכה וגדולה שכולה צריפים והרבה יהודים סורים. שם גרה משפחה גם מהצד שלו וגם מהצד שלנו.

ש: מה זה הצד שלו?

ת: מהמשפחה שלו, אחים ואחיות

ש: של האבא את מתכוונת? מוואס?

ת: מוואס.

ש: ומה זה שלנו, של האמא?

ת: של האמא. באה אחות ... היא עברה משכונת אבו-חדרא, ועם הכסף שהיה היא קנתה צריף במה שהיה אז שכונת הקווקזים.

ש: איפה זה היום בערך שכונת הקווקזים, איזה רחוב זה?

ת: זה צריך להיות היום בתחנה המרכזית.

ש: התחנה המרכזית הישנה?

ת: בתחומי התחנה המרכזית הישנה, איפה שעומדים היום לחולון.

ש: איזה רחוב זה?

ת: שכונת הקווקזים היתה גובלת בבית ספר ביאליק, בתל אביב ברחוב לוינסקי. רחוב לוינסקי זה הצד השמאלי שלה

ש: הדרומי את מתכוונת.

ת: הדרומי, כן. אם אנחנו עומדים ככה אז זה מהצד הדרומי שלה. דוקא לא, המערבי אם אני רוצה להגיד.

ש: אה, המערבי דוקא?

ת: כן. השכונה כולה השתרעה מאותה הפינה שישנה מאחורי, מצד בית ספר ביאליק, עד הפינה של היום שיש את כל התחנות שהעבירו אותן. זו היתה שכונה מלאה

ש: איזה תחנות העבירו?

ת: את כל התחנות שהיו העבירו

ש: תחנות האוטובוס לחולון?

ת: לחולון, כל התחנות שהיו שם. עמדו שם תחנות, את כולן העבירו. כל השטח הזה היה שכונת הקווקזים. עד לפינת הבנייה שקיימת היום.

ש: פינת הבנייה?

ת: פינת הבנייה שקיימת היום. אם היום אנחנו רואים שם שישנם בתים בנויים שלוש קומות או שתי קומות, עד הפינה הזו היתה שם שכונת הקווקזים.

ש: מה היה שם הרחוב שם איפה שהבתים הבנויים היום?

ת: צריך להיות הגדוד העברי.

ש: רחוב הגדוד העברי? אני מבין.

ת: כן.

ש: אוקיי. אז אני מבין שזו היתה שכונה גדולה. דרך אגב למה קראו לה שכונת הקווקזים?
 ת: כי ברובם גרו שם קווקזים, וגם אשכנזים וכל העדות. כולם באו, הונגרים, מכל העדות שיכול להיות.
 מצאו לנכון ... קווקזים

ש: מתי התחילו לבנות את השכונה הזו? מתי היא קמה בכלל?

ת: היא צריכה להיות, אפשר להגיד שהיא קמה בשנת '40.

ש: את הבית בשכונת הקווקזים, את הצריף יותר נכון, ממי קנו? מי בנה את השכונה? זה היה קבלן? ממי קנו את הבית?

ת: לא ידוע לי. אם תרצה לדעת ממי קנו את הבית, אני אשלח אותך לכתובות שאפשר דרכן אולי לדעת ממי נקנה הבית.

ש: הבנתי. בכל אופן האבא, המשפחה שלך קנתה את הבית?

ת: לא. אנחנו לא גרנו בשכונת הקווקזים. אנחנו גרנו בנווה שאנן.

ש: ומי גר שם בשכונת הקווקזים אמרת?

ת: דודתי היתה גרה, אחות אמי, בלוז ... . גרה שם משפחת ברזילי, שלושה או ארבעה אחים, רפאל ועוד ועוד. גרו שם הרבה משפחות. משפחת חלבי, שהם גם דמשקאים היו.

ש: בקיצור היו שם הרבה סורים, נכון?

ת: היו סורים. היה מיעוט של סורים והרוב היו שם מכל העדות, מכל הבא ליד. אפילו הונגרים.

ש: את זוכרת אולי במה עסקו שם הסורים, אילו עבודות, ממה הם התפרנסו?

ת: כל עבודה שבאה ליד. אם זה בבניה, אם זה בתיקון נעליים ואם זה למכור דברים יד שנייה בשביל להתקיים. חיו בתנאים הגרועים ביותר. למשל היה שם במקום, אם אני רוצה לתאר את המקום ההוא, היה מעבר גדול שהיה מתמלא כולו מים שהיו צפים וכל המים היו נכנסים לבתים. למה? כי השכונה היתה במורד והמעבר של המים שהיו בגשמים, תמיד היו שם שטפונות. והיה טיפוס ומחלות כיוצא בזה. יש לי גם בת-דודה שקיבלה שם טיפוס והיא הועברה לכל מיני מחלקות פה ושם. מאוחר יותר, הודות לזה שהיא היתה ... בת-הדודה שקראו לה לאה, היא נפטרה.

ש: אז אתם גרים בנווה שאנן. מה קורה מאז?

ת: אנחנו גרנו

ש: עד '46 אמרת שגרתם בבני-ברק, נכון?

ת: בבני-ברק. ב-'46 אנחנו באנו לגור, עד '46 אנחנו עוד היינו גרים בבני-ברק, וב-'46 באנו לגור כאן מכיוון שאבי רצה להיות בחברת המשפחה.

ש: כשאת אומרת כאן למה את מתכוונת?

ת: נווה שאנן 28.

ש: בתל אביב, שזה מרכז קהילת יהודי סוריה, דמשקאים בעיקר, נכון?

ת: כן.

ש: חלבים היו פה?

ת: היו חלבים ודמשקאים ופרסים גם ובעל הבית עצמו היה פרסי.

ש: בעל הבית הזה?

ת: כן, שהיה לשעבר. הוא איננו בחיים.

ש: לא קניתם את הבית?

ת: לא. אנחנו מוגנים.

ש: אה, בדמי מפתח מה שנקרא?

ת: זה לא דמי מפתח. היית משלם לירה או לירה ורבע ואתה נהפכת במשך הזמן לדייר מוגן.

ש: בקיצור, האבא לא קנה את הבית. בשכר דירה?

ת: שכר דירה.

ש: את גרה בבית הזה בעצם עד היום?

ת: כן.

ש: הבנתי. עברתם הנה כי אבא רצה להיות בחברת המשפחה, יחד עם הסורים. למה זה היה חשוב לו? למה היה חשוב למשפחה לגור

ת: מכיוון שהוא התבודד בבני-ברק ולא היה לו שפה משותפת, כולם היו מדברים אידיש. פה היתה לו את כל המשפחה, אז הוא העדיף לנסוע כל יום מתל אביב לבני-ברק לעבוד בדובק בבית חרושת לסיגריות מאשר להיות בודד. מרוב שהוא היה בודד, אדם מהעצבים הוא אוכל, הלך והשמין, חשב שהוא נכנס למחלה שלא צריכה להיות. מה זה כל ההשמנה? המזג אויר יוצא מן הכלל, גרנו לא רחוק מרגלי ההר, עם ארוחת הערב אכלנו את ארוחת הצהרים, מזג האויר היה יוצא מן הכלל וזה מה שהיה, ברחוב עקיבא.

ש: בבני-ברק. ועברתם הנה. כאן אתם חיים לאורך שנים?

ת: כן. רצינו כשבאנו לפה עוד להחליף את הדירה ולגור במקום אחר, אבל מאחר והתחילה בחוץ לארץ מלחמת העולם השנייה והשוואה, והרבה איבדו את יקיריהם שבחוץ לארץ, בעלי הבית פה היו כולם אשכנזים ולא רצו בכלל לקבל אדם ספרדי עם ילדים לגור. הלכנו לחפש דירות, לא נתנו. אמרו – מה, אתה באת לגור כאן עם שלושה ילדים? אנחנו לא נותנים לאף אחד לגור כאן עם ילדים.

ש: למה?

ת: הם לא סבלו. הם איבדו את כל יקיריהם בחוץ לארץ. אם זו אמא שאיבדה את הילדים, אם זה דודה שאיבדה את המשפחה והכל, הם לא סבלו. הם לא סבלו בכלל את העדה המזרחית מהקצה אל הקצה. אז נשארנו פה לגור.

ש: לאן רציתם לעבור?

ת: רצינו לעבור, בוא נגיד, ... הגדוד העברי, שם היה מקום יפה ונחמד עם שני חדרים וכל הדברים האלה.

לאבא היה את האמצעים לגור, אבל לא נתנו לנו.

ש: זאת תופעה כללית? כל מי שרצה מעולי סוריה או עולים אחרים מזרחיים, שרצו לגור במקומות

ת: האשכנזים לא סבלו את המזרחיים בכלל בכלל. מכל כיוון.

ש: הם היו מוכנים להשאיר את הדירות שלהם ריקות ולא

ת: הם ימצאו למי להשכיר, אבל להשכיר לעדה המזרחית? המזרחים נקראו בעיניהם "פרנקים". הם לא רצו בכלל לדעת מה זה מזרחיים. יכול להיות שהסיבה היתה שלעזאזל היטלר, הוא לא הגיע לסביבות שלנו והגיע לסביבות שלהם, הם לא רצו לסבול אותנו בכלל.

ש: אני מבין. אז היתה פה קהילה סורית די גדולה. מה היה המרכז שלה? בית הכנסת למשל?
ת: כן. כאן בחצר בנווה שאנן מספר 3 היה שם בית הכנסת.

ש: ראש פנה 3.

ת: ראש פנה 3, בית הכנסת שבעליו היה, היו שם הרבה דמשקאים והאדמה היתה שייכת לפרסי שקנה אותה ובנה שם בית כנסת בצריף אחד גדול ומרווח. יותר מאוחר הם רצו לבנות את זה, אז הם אמרו לו שהם רוצים

ש: את מה הם רצו לבנות?

ת: הם רצו לבנות את בית הכנסת. ... הקיימת פה, הם רצו רק את השם בכדי ... ולכתוב בית הכנסת "בית יעקב לעולי דמשק", מכיוון שהאדם שלא עלינו איבד את הבן שלו שקראו לו יעקב, הוא רצה לקרוא את זה על השם שלו "בית יעקב לעולי דמשק".

ש: היעקב הזה היה דמשקאי?

ת: אפשר להגיד

ש: או שהוא היה יליד הארץ כבר?

ת: לא. הם באו מפרס לדמשק ומדמשק הם באו לפה

ש: הוא היה עג'מי?

ת: עג'מי. בוא נגיד שהבנין הזה היום כבר נמצא 85 שנה, הבנת אותי? הם מהוותיקים הוותיקים שהיו.

ש: משפחת עג'מי?

ת: משפחת מזרחי-בניהו.

ש: הבן שלהם הבכור נהרג או נפטר?

ת: הבן שלהם נפטר ושם האבא היה יוסף.

ש: יוסף מה?

ת: יוסף מזרחי-בניהו.

ש: שבמקור היה מפרס והגיע לדמשק, ומדמשק הגיע להנה?

ת: הגיעו לפה. הבן חלה ונפטר.

ש: את זוכרת באיזו שנה הוא נפטר?

ת: באיזו שנה הוא נפטר אני לא יודעת, אבל כמה שאני יודעת, תיקי דיין השחקנית היא נכדתו של יעקב זה שאני מדברת עליו.

ש: זה שנפטר?

ת: כן, יעקב.

ש: אז הוא הקים משפחה כבר והיו לו ילדים?

ת: לא. הוא התחתן עם מישהי דמשקאית שאני לא יודעת מאיזו משפחה. מאחר והיא היתה בהריון הם לא רצו להוריד את הילד. אז האמא ילדה בת שקראו לה ציונה. ציונה זאת גודלה על ידי המשפחה, ויותר מאוחר התחתנה הבת עם משפחת דין.

ש: דין מה המקור שלה? גם כן דמשקאים?

ת: דין כן, דמשקאים.

ש: שהיו ותיקים בארץ?

ת: היו ותיקים פה בארץ. היא התחתנה עם ... דמשקאי.

ש: ותיקי דין היא הבת

ת: הנכדה

ש: היא הבת של ציונה דין.

ת: בת של ציונה דין, שלא קיימת היום.

ש: כן, היא נפטרה?

ת: כן.

ש: מעניין. מה קורה איתכם מ-46'?

ת: ב-46' אנחנו נמצאים פה, אנחנו מוקפים מכל הצדדים עם תחילת הפרעות, תחילת המלחמה ... את הכל. עברו כאן את כל הבנין שיש פה מסביב, הקימו מגינים, כל מיני דברים, מעין מקלט עם יריעות מכל צד. אבא אז בזמנו, בצעירותו, התגייס להעפלה בזמן מקרים מחרידים. להציל אנשים במקום מחריד. אם קרה איזה מקרה, איזה אירוע, הוא היה הולך להוציא את האנשים, מתו לא מתו. אז הוא היה אחד מהם

ש: הוא התנדב לזה?

ת: התנדב לזה.

ש: כוחות ההצלה?

ת: כוחות ההצלה.

ש: ומבחינת המשך החיים, מה קורה? האבא ממשיך לעבוד בדובק כל הזמן?

ת: המלחמה עברה, היו הרבה קשיים. אחד מהשכנים שלנו היה אז אברהם עבאס ז"ל שהוא אחד מהדיירים המשותפים בנוחיות שלנו

ש: פה בבנין הזה?

ת: כן, כאן הנוחיות שלנו של הבנין הזה, בחדר הסמוך הזה. היום החדר הזה כבר סגרו אותו למישהו אחר. הוא היה

ש: שם היו השירותים המשותפים?

ת: לא. השירותים המשותפים, לנו היו שירותים, אבא שלי נתן להם ברשות להיכנס לשירותים שלנו.

ש: למשפחת עבאס? אברהם עבאס?

ת: כן.

ש: שגר פה בנווה שאנן מס' 28?

ת: כן, בחדר השלישי מכאן.

ש: הוא גר פה עם המשפחה שלו?

ת: כן. הוא גר שם. באותו זמן כבר היו לו איזה ארבעה ילדים.

ש: את מדברת איתי על 1948 בערך? המלחמה, מלחמת העצמאות?

ת: אני מדברת כאן, אני רוצה להגיע עד, כן, עד '48.

ש: הוא היה פעיל מבחינה ציבורית, נכון? אברהם עבאס?

ת: מבחינה ציבורית הוא היה מאוד פעיל. הוא עזר לעולים וכל עולה שבא מסוריה היו מגיעים אליו לקבל דין וחשבון, לראות מה עושים, מה לא עושים, לאן הולכים, לאיזו קופת חולים, מה הוא יכול לעזור. הוא היה פעיל מאוד.

ש: מי עוד היה פעיל איתו פה בתחומים האלה של עזרה לעולים?

ת: אפשר להגיד אפילו שמוואס שלם, זה היה הידיד הזה

ש: איפה גר מוואס שלם?

ת: הוא גר בחולון.

ש: גם אז הוא גר בחולון?

ת: לא.

ש: אני מדבר על מלחמת העצמאות קצת לפני.

ת: במלחמת העצמאות הם היו גרים אז בשכונת התקווה.

ש: הבנתי. מי עוד היה פעיל? הזכרת את מואס שלם

ת: אולי היה שם גם אחד בשם משפחת לוזיה.

ש: גם גרו פה בסביבה?

ת: לא, הם לא היו גרים פה. הם היו גרים בתקווה, אבל היה אחד מהם שגם עזר

ש: מי מהם?

ת: אני לא יודעת איך קוראים לו.

ש: משפחת לוזיה?

ת: היום הם גרים ברחוב ההגנה, זה אני יודעת.

ש: רחוב ההגנה איפה?

ת: ליד שכונת התקווה.

ש: בתל אביב? אהה.

ת: כן, אבל אני לא יודעת אם היום הוא חי או מת.

ש: מי עוד היה חוץ מלוזיה, מואס, עבאס? מי עוד היה פעיל?

ת: היה גם את יוסף קוסטיקה. יכול להיות שהיה

ש: היה איזה ארגון או משהו כזה שיהודים עולים היו יכולים לבוא לארגון הזה ולבקש עזרה ולקבל עזרה?

ת: כן.

ש: איך קראו לארגון הזה?

ת: אני יודעת שברובם היו באים אצל אברהם עבאס. אני יודעת גם שהנהיגו בתוך בתי הכנסת שיביאו גם אוכל בסירים, לא יודעת במה היו מבשלים, והיו מחלקים בין המשפחות והעניים. היו מביאים את האוכל מוכן

ש: מי היה מכין את האוכל?

ת: לא ידוע לי. אולי היה להם איזה מטבח.

ש: את אמרת שהיו מביאים לבתי הכנסת. דיברת בלשון רבים. כלומר חוץ מזה שנמצא בראש פנה 3 היה עוד בית כנסת פה לדמשקאים, לסורים?

ת: אני חושבת על בית הכנסת שנמצא ברחוב יסוד המעלה, גם היה קיים.

ש: הם היו מגיעים לבתי הכנסת, אני מבין שהם לא תמיד נשארו פה. מה נתנו להם פה? איזו עזרה הם קיבלו לפי מה שאת יודעת?

ת: אני יודעת שהם היו מבשלים בסירים גדולים, והיו באים עם סיר והיו אומרים [שיש להם] ארבעה או חמישה ילדים, היו באים עם סיר והיו נותנים להם את האוכל. לגבי העבודה, בתי הספר, קופת חולים, אז אברהם עבאס זכרונו לברכה ואלה שהיו איתו היו מפנים אותם לאיפה שאפשר לקבל את העזרה המיועדת להם.

ש: לאן היפנו אותם בדרך כלל?

ת: להסתדרות הכללית. היא היתה קיימת נדמה לי כבר ב-36, '37, לפי זכרוני, מה שאני יודעת.

ש: הוא היפנה אותם להסתדרות?

ת: כן.

ש: כל מי שהיפנו אותו להסתדרות היה צריך להיות חבר הסתדרות גם, נכון?

ת: כן, היה חבר הסתדרות גם.

ש: גם עבאס היה חבר הסתדרות, נכון?

ת: בודאי. לגבי כשקיבלנו את המדינה, אם אתה רוצה לדעת, בהצבעה הגדולה שאחריה קיבלנו את המדינה, עבאס היה מועמד להתקבל בתור חבר כנסת. ודודי היה מס' 2.

ש: מטעם מי?

ת: מטעם המערך.

ש: מפא"י את מתכוונת.

ת: מפא"י.

ש: ודודך?

ת: דודי מואס שלם היה תחת ידו. היו ביניהם שתי הצבעות – או זה, או זה. אז לקחו את עבאס לפי ההצבעה

ש: גם מואס שלם היה מפא"יניק?

ת: כן, מפא"יניק. ואז, כמה שאני יודעת, אתה לא רוצה שאדבר על דודי?

ש: דברי על כל מה שאת יודעת ששייך ליהודי סוריה.

ת: דודי עבד בבנין

ש: את מדברת על מואס שלם?

ת: מואס שלם. הוא עבר גם לעבוד בסולל בונה בתור קבלן, אחד הקבלנים הגדולים. לאחר שנים, הוא קיבל משרה בוועד הפועל, עם מזכירה, עם כל מה שלא יהיה, משרד. כל הקבלנים היו תחת ידו.

ש: בוועד הפועל בתל אביב?

ת: בוועד הפועל בתל אביב ברחוב ארלוזורוב. עבד, לצערנו הרב לא המשיך שנים, הוא חלה ונפטר.

ש: נפטר לפני שנה נדמה לי.

ת: לא. מואס שלם נפטר לפני בערך שנה, נכון, אבל זה היה אחרי שהוא יצא לגימלאות. הוא מת בגיל 87. גם אליו הגיעו העולים. כל עולה שני שרצה להגיע, אם הוא בגיל או לא בגיל ויכל לעזור, מיד היה ביקור אצל שלם מואס.

ש: את מדברת גם על השנים האחרונות?

ת: אפילו השנים האחרונות שהיו לפני שהוא חלה.

ש: לגבי מגורים?

ת: מה?

ש: את אומרת שעבאס ושלם וקוסטיקה, לגבי מגורים, איך ... אותם?

ת: אם ההסתדרות כבר הוקמה, אז הוקמו גם שיכונים ההסתדרות. למשל כאן בקרית שלום היה אחד השיכונים

ש: קרית שלום פה בתל אביב?

ת: כן. זה היה לפי הגרלות. ברמת אביב זה גם היה לפי הגרלות. אחר כך עשו הגרלה על הקומה הראשונה, הקומה השנייה, לפי זה. אז הם נתנו כל מיני מקומות דיור בשביל ...

ש: יהודים מסוריה גם זכו באמת?

ת: כן, אשתו של עבאס עצמו עד היום גרה ברמת אביב. היה גם עוד מקום בחולון, בג'סי כהן, זה נקרא ... ששם התגוררו הרבה יהודים שנשלחו על ידי המוסד של אברהם עבאס, ואם זה היה גם סאלם מואס שנתן להם את הדרך איפה הם יכולים לגשת בשביל לקבל דיור זמני או לשלם כל חודש או לרכישה, לפי יכולת המשפחה ...

ש: על אילו שנים את מדברת איתי עכשיו?

ת: אני מדברת על השנים

ש: לפני קום המדינה?

ת: לא, לאחר קום המדינה.

ש: אה, אחרי קום המדינה עוד אברהם עבאס התעסק בהעפלה, בלהביא יהודים בהסתר מסוריה?

ת: כפי שידוע לי, הוא היה שכן שלי, עד '46 אני יודעת שהוא התעסק עם זה. מה היה אחר כך, לאחר שהוא נבחר בכנסת, או בוא נגיד עד '48, אני לא יודעת מה היתה תעסוקתו, כיוון שהוא היה כבר חבר כנסת ממולח. הוא נפטר מהלב, לא עלינו קיבל גם סוכר, הוא נפטר צעיר, היה סך הכל בן 47.

ש: חוץ מארבעת הפעילים האלה שציינת קודם, היה עוד איזה שהוא ארגון שעזר לעולים בכל מיני ענינים שקשורים, אם זה דיור, מקום עבודה?

ת: האדם שהיה רשום בהסתדרות והיה מופנה להסתדרות, ההסתדרות ניסתה בכל מיני דרכים, אם בדרכים רפואיות ואם בדרכי דיור ואם בדרכי שיקום בשביל עבודות, ההסתדרות ניסתה בכל מיני דרכים לעשות את כל זה. לי ידוע, אפילו שאני הייתי חברת הסתדרות, שעבודה לא היתה חסרה. יכולנו כל יומיים להחליף מקום עבודה.

ש: את מדברת איתי על איזו תקופה? לפני קום המדינה?

ת: אחרי קום המדינה. אני מדברת על שנות החמישים.

ש: לא היתה בעיה של עבודה כאן בתל אביב?

ת: לא היתה בעיה. כל אחד שרצה לעבוד

ש: בשנות החמישים הגיעו הרבה יהודים מסוריה, את זוכרת?

ת: הגיעו הרבה יהודים מסוריה. ואם לא הגיעו ישר לסוריה, נסעו לחוץ לארץ דרך צרפת, דרך ארצות אחרות, והגיעו לארץ.

ש: וגם באו להתגורר פה בתל אביב? את זוכרת את זה?

ת: יש כאלה שהתגוררו בתל אביב וכאלה שהתגוררו גם בחיפה.

ש: בואי נתקדם לשנות החמישים. מה קורה איתכם, עם המשפחה?

ת: אנחנו נשארנו לגור בבית הזה. לא היה לנו מצב, היינו כבר ששה ילדים בבית.

ש: את היית הבכורה?

ת: הבכורה. לא יכולנו להגיע לא לשיכון ולא לשום דבר. האבא היה המפרנס היחידי וכולנו למדנו בבתי הספר. גמרנו בית ספר ראשון, התחלנו בית ספר שני

ש: את מתכוונת לתיכון?

ת: תיכון. אבא מילא את כל ההתחייבויות לגבי ששה ילדים שהוא הביא אותם לעולם ודאג להם. אמא שהייתה תופרת תפרה הכל והכינה כל מה שבא ליד. היה גם בזמנו שאם יש איזה אדם שיש לו קרובי משפחה באמריקה, הם שלחו הרבה בגדים יד שניה שהיו מכבסים אותם, אם זה בנפט, אם זה ... אותם בכל צורה שהיתה יכולה להיות, וזה מה שלבשו. הביגוד היה מתחת לכל ביקורת, אי אפשר היה להחליף ביגוד, כי הכל היה לפי נקודות. האוכל והביגוד היו במצב איום. 50 גרם בשר לכל אדם פעם אחת בשבוע. רבע לחם לכל אחד בשבוע. אם ... מספר לי, ואני מתקדמת, הייתה שם קרן שהיתה קשורה להסתדרות וקראו לה "משען". היא היתה מחלקת גם לחם.

ש: איפה זה היה?

ת: זה היה ברחוב עליה, סוף רחוב עליה.

ש: בתל אביב?

ת: בתל אביב. יכולת להגיע לשם לאחר שאנשים קיבלו את לחמם בבוקר לפי הניקוד, אז שם נשאר והיית יכול לקבל ריבה, לחם, שמן, דברים דומים לזה ...

ש: את ראית שהרבה יהודים סורים מגיעים לשם לקבל?

ת: היו יהודים סורים.

ש: גם מהמשפחה שלך?

ת: גם מהמשפחה. אני בעצמי הייתי הולכת בין האורות בשביל להביא למשפחה עוד אוכל. לא היה אוכל.

ש: את מדברת איתי על שנות החמישים?

ת: כן.

ש: מה קורה הלאה? שנות החמישים, הששים? את רואה כאן תנועה של עולים מסוריה, הגיעו עוד?

ת: כן, הגיעו.

ש: את מכירה משפחות שהגיעו בשנות החמישים, הששים?

ת: ...

ש: אבל מה שחשוב זה שאת זוכרת שהגיעו עולים מסוריה.

ת: הגיעו עולים מסוריה בכל מיני דרכים. או שנסעו לצרפת ומצרפת הגיעו לפה, או שנסעו לארצות אחרות והגיעו.

ש: הם הגיעו הנה, את מתכוונת לתל אביב?

ת: אתה יכול להתייחס גם ליהודי לבנון?

ש: בהחלט, כן.

ת: אז בוא נגיד שבשנת '51, '52 הגיעו לבנונים פה לארץ.

ש: למה דוקא בשנה הזו?

ת: נתנו להם כנראה לצאת, או שלא נתנו להם לצאת, הם נסעו לצרפת ומצרפת הם הגיעו לארץ. אחת המשפחות שאני מכירה היתה משפחת כהן. לאמא קראו רבקה והיא נפטרה. יש להם בן שיש לו סוכנות ביטוח ברחוב יפו תל אביב 37. הוא הגיע עם אחיו ועם אמא שלו לארץ. הוא היה יתום מאבא מגיל צעיר. את זה אני יודעת.

ש: סוכנות ביטוח? עם איזו חברת ביטוח הוא עובד? איך קוראים לו? כהן מה?

ת: כהן רחמים. היתה קודם חברת ביטוח בינלאומית

ש: אינטרנשיונל? או לה-נציונל?

ת: כן. הם ניפרדו והוא כנראה עשה לו משרד ביטוח אחר. רק לפני שבועיים דיברתי איתו על נושא מסויים כלשהוא.

ש: כהן רחמים? מרחוב

ת: המשרד שלו ברחוב יפו תל אביב 37. אתה רוצה גם מספר טלפון?

ש: אני אשמח לקבל. אני ארשום את המספר אחר כך, מאה אחוז, יופי.

ת: מקום מגוריו ברמת השרון.

ש: והם הגיעו אז, את מדברת על כמה משפחות לפי מה שהבנתי.

ת: כן. כולם היו לבנונים, היו עוד משפחות לבנוניות שאתה יכול גם דרכו, אם תרצה לראיין אותו, הוא יגיד לך. הוא אדם טוב לב, אדם דתי, אדם ישר, ותוכל לקבל דרכו כל מיני אסמכתות. עד כמה שידוע לי,

הוא צריך להיות היום אולי בן 64. אם הוא הגיע ב-'52

ש: הגיע בגיל 12 בערך?

ת: 12, אבל הוא היה ילד מפולפל שגמר את "אליאנס"

ש: סיים את אליאנס בביירות?

ת: בביירות ופה הוא בא ועשה את הצבא. בצבא עצמו הוא למד באוניברסיטה. באוניברסיטה פה הוא גם היה בשליחות. הוא הלך מעצמו גם ללמוד בצרפת. היום הוא אדם אדיר.

ש: כמה משפחות לבנוניות לפי דעתך הגיעו אז הנה? אני מבין שהגיעו הנה, את מתכוונת כאן לאזור תל אביב?

ת: הם הגיעו לרמת השרון. למה הם הגיעו לרמת השרון? היה שם דיור אולי דרך הסוכנות, היו שם דירות של קומה אחת עם גינה לכל אדם שרוצה את ... את הדיור שלו הפרטי, אז הם שלחו אותם לגור

ש: אז הם קנו את הדירות?

ת: לא, לא קנו את הדירות. קודם כל בנו בשכירות. מאוחר יותר מי שרצה לקנות את הדירה

ש: קנה אותה מהסוכנות?

ת: יכל לקנות את הדירה. הדירות נקנו מידי הדיירים על ידי הסוכנות.

ש: את חיית כאן באזור תל אביב, נכון?

ת: כן.

ש: והסתובבת בטח ושמעת. איפה באזור תל אביב, בכל המרחב הזה של המרכז היו קהילות של יהודים מסוריה? את אולי זוכרת?

ת: אפשר להגיד שברחוב נווה שאנן עצמו, בשכונת הקווקזים ובגדוד העברי היה רוב של יהודים סורים. בתוכם גם היו פרסים שהתחנכו בדמשק ובאו לגור ברחובות האלה.

ש: שכונת התקווה?

ת: גם בשכונת התקווה הם הלכו לגור אבל זה היה מצב לא הכי נעים לגור שם.

ש: למה?

ת: מכיוון שהיתה שם שכונת סלמה שכולם היו שם ערבים. העדיפו לגור כמה שלא יהיה קצת במרחק. אבל מה שאני רוצה להגיד, אם כבר אני מדברת פה על הסביבה, אז ב"שיבת ציון" היה שוק להפליא של ערבים. היית קונה אצלם את כל המצרכים שאתה רוצה בשנים היותר מאוחרות. אם היית גברת הוא היה מביא לך על החמור את המצרכים והירקות עד הבית [וצועק]- גברת שרה, גברת יונה.

ש: את מדברת על איזו שנה?

ת: אני כבר מדברת על שנת '54, '56.

ש: הערבים האלה היו מיפו בטח?

ת: הערבים היו מיפו, היו מחסן בק.

ש: בחסן בק כבר לא היו ערבים אחרי מלחמת העצמאות.

ת: כן היו.

ש: היו עוד קצת ערבים?

ת: היו. היה גם בשכונת התקווה, אמרתי לך, לרחוב סלמה הם גם הגיעו.

ש: יהודים מסוריה חיו גם ברחוב סלמה?

ת: יש שם יהודים מסוריה ויהודים ממצרים שגרו עם הערבים ביחד.

ש: ברחוב סלמה?

ת: לא ברחוב סלמה, זה נקרא שכונת סלמה.

ש: אה, שכונת סלמה? אין קשר בין רחוב סלמה לשכונת סלמה?

ת: לא. רחוב סלמה זה רחוב בפני עצמו והשכונה היא שכונה שהיא ממרחק, אחרי שכונת עזרא.

ש: עכשיו תגידי לי, לגבי יהודים מחלב, ידעת איפה הם גרים?

ת: הם גם באו לגור כאן בסביבה הזאת.

ש: ויהודים לבנונים, אם חיו פה באזור, איפה הם חיו? היו בשנות הארבעים יהודים לבנונים?

ת: כן. הם גם באו לחיות, הם העדיפו ... סוריה, יש כבר את השפה המשותפת, יש גם את בית הספר, יש

להם כאן את בית המרחץ לא רחוק, הים לא רחוק, יש את השוק בשביל קניות. אז היו יהודים שבאו לגור.

יש גם יהודים מסוריה שהגיעו לפה, לרחוב הזה, משפחת ג'עג'עתי. לא קיימים. הבחורה לא קיימת, היא

נפטרה.

ש: איפה הם גרו?

ת: ברחוב הזה.

ש: נווה שאנן?

ת: כן. איתה הייתה גרה גם משפחת שעלו שהיא גם חלבית. הם לקחו דירה משותפת וגרו בדירה

משותפת, דירת שני חדרים.

ש: פה ברחוב הזה, בנווה שאנן?

ת: נווה שאנן.

ש: בבית את אמרת לי שהבית בדמשק היה בית דתי פחות או יותר, מסורתית. המשפחה שלך.

ת: המשפחה שלי, זה לא היה בית מסורתי רק, כי אם מהדתיים הדתיים ביותר שיכולים להיות. סבי היה

דיין של ועד הקהילה.

ש: מה היה שם הסב שלך, תזכירי שוב?

ת: יעקב הררי נאעם.

ש: מצד האמא?

ת: מצד האמא.

ש: כשהגעתם הנה, הדתיות או המסורת נשמרה לאורך השנים?

ת: אפשר להגיד שהיא נשמרה בהחלט בהחלט.

ש: זאת אומרת אבא היה חובש כיפה?

ת: מתי שצריך היה חובש כיפה, אבל מקבל את כל הדת מהתחלה ועד הסוף.

ש: הולך להתפלל בימי שישי וחגים?

ת: כן.

ש: מברך על היין?

ת: מברך, כן. בשרי לבד וחלבי לבד. הביגוד מעוגן לפי הדת. לא היה ביגוד מיוחד אבל זה היה מאורגן.

ש: התרבות, המאכלים, גם כן נשמרו?

ת: נשמרו בהחלט.

ש: כלומר המשכתם לבשל לפי המטבח הדמשקאי, כמו שאומרים?

ת: כן.

ש: מה זה מטבח דמשקאי, דרך אגב?

ת: מטבח דמשקאי, הרוב זה בטיגונים ואפייה. אם אני רוצה למנות לך מאכלים, למשל הם קוראים מעוטה לבשר עם תפוחי האדמה המטוגנים. שועה קוראים לעוף מבושל עם אורז. עושים קובות למיניהן, עושים אורז למיניו, עושים את הסמבוסק למיניו ממולא בשר, לא ממולא בשר, זה יכול להיות עם גבינה לפי הצורך או הזמן.

ש: מטבח דמשקאי הוא מטבח חריף, מתוק? הוא כמו הפולני, כמו שאומרים, מתוק? מה הטעם?

ת: הוא מתובלן, עם תבלינים. בעיקר פלפל שחור וכמון ויכול להיות גם, איך זה נקרא

ש: זנגוויל?

ת: לא. לא חשוב. אתה שם בתוך הפה שזה יהיה לך טעים. לא זעטר.

ש: את מדברת על נענע?

ת: נענע. כן.

ש: איך את מגדירה את האוכל הדמשקאי? חריף, מתוק, חמוץ? מהו?

ת: החמיצות היא בגבול. הטיגון, אם האוכל צריך להיות מטוגן אז הוא מטוגן עד הסוף. מטוגן בטוב טעם.

ש: תגידי לי בבקשה, לגבי הענין התרבותי, את זוכרת אילו שהם זמרים דמשקאים או שירים או משהו בסגנון הזה? יהודי סוריה ולבנון אהבו זמר מסויים?

ת: זמרים לא היו אבל היה להם, יש אנשים

ש: למה את אומרת היה להם? את לא שייכת לענין?

ת: אני שייכת לענין אבל יש דבר אחר שהם היו זמרים שלא נשמעו, אבל יש כאלה זמרים שהתחביב שלהם זה לשיר ולהנעים את האנשים, אם זה בכל מיני שמחות למיניהן. למשל שלמה מואס ז"ל שהוא אח של אבי, הוא דודי, ולטו שמאי, הם היו המוזמנים לכל אירוע כמעט בשמחות.

ש: על אילו שנים את מדברת?

ת: אני מדברת בוא נגיד

ש: לפני קום המדינה, אחרי?

ת: אחרי, בטח. עד שנות התשעים.

ש: הם היו ממש זמרים ומנגנים?

ת: לא היו מנגנים. דודי ידע לשיר יפה. היה לו קול יפה גם. היה לו ספר תורה הוא היה קורא גם את [ברכת] כהנים. לטו ז"ל ידע להצחיק ולהנעים לאנשים. היו לוקחים את האנשים שלהם והיו הולכים לכל מיני אירועים.

ש: תמורת תשלום כמובן?

ת: לא. לא תמורת תשלום. כבוד פשוט מאוד. לכבודם.

ש: לא היה זמר ידוע?

ת: היו מביאים אז בזמנו זמרים. היו מביאים ערבים מירדן, היו באים לארץ.

ש: את מדברת על לפני קום המדינה?

ת: אחרי קום המדינה.

ש: אחרי קום המדינה היו מגיעים זמרים מירדן? מעניין. את ראית את הזמרים האלה כאן בארץ

בהופעות?

ת: אני לא ראיתי בהופעות מכיוון שאני הייתי קטנה וצעירה, הייתי בבית, לומדת. אבל אני יודעת שאחד

מהזמרים היה מגיע בדרך לא דרך והוא היה מנעים להם את אותו ערב שצריך היה להנעים.

ש: שמעת על זמר בשם משה אליהו קמחג'י?

ת: כן. הוא היה קשור גם עם הדוד שלי שלמה מואס.

ש: איך הוא היה קשור?

ת: קמחג'י הזה היה מנגן ודודי היה מכתוב לו את השיר איך לכתוב. זאת אומרת הוא היה מארגן לו את

השיר, נניח בתור משורר, והוא היה מנגן.

ש: הוא היה גם שר, לא?

ת: הוא היה שר ומנגן. הם היו גם לעיתים קרובות מוזמנים יחד. אבל לצערנו בגיל צעיר מאוד הקמחג'י

הזה התעוורר.

ש: הוא היה הזמר הידוע, משה אליהו?

ת: משה אליהו גם הופיע יותר מאוחר, כשהיתה טלוויזיה, אז הוא הופיע גם בטלוויזיה.

ש: הוא היה מפורסם? למשל בבית אצלך יש קלטות שלו?

ת: לא.

ש: להורים היו?

ת: לא.

ש: למה?

ת: לא ... קלטות, אבל אם היה

ש: תקליטים אולי?

ת: אבא שלי אם היה מוזמן עם הדוד שלי לאיזה אירוע מסויים, אז אבא שלי היה מצטרף.

ש: אבא גם היה זמר? היה מנגן או משהו?

ת: שום דבר.

ש: היה בא לשמוח?

ת: רק לשמוח, כן.

ש: הבנתי. את מכירה אנשים מפורסמים מהשכונה, מהאזור הזה כאן ברמה של כל הקהילה? זאת אומרת

שנתנו עזרה, שהיו ידועים בארגון, משהו בסגנון הזה, לטובת יהודי סוריה?

ת: כן.

ש: מי למשל?

ת: האמא של בעל הבית שלי שקראו לו עקיבא בניהו מזרחי, ולה קראו ציונה בניהו מזרחי, ולבעלה קראו יוסף. רבים מהיהודים שבאו מסוריה, היא נתנה להם מקום לישון אצלה. היא באה לקראתם ונתנה להם לישון ולאכול ולהתגורר איתה. לא היה שום פחד משום דבר. ישנו בכל מיני צורות ובאו לקראתם. במוצאם הם פרסים ובגיל צעיר מאוד התחנכו בדמשק ובאו לארץ. הם היו מבין העליה הראשונה הראשונה. אם היום אנחנו מדברים שהבית הזה קיים 85 שנה, אז מלפני 85 הם היו גרים כאן. אם אתה רוצה גם שאני אתאר לך את הרחוב השני, רחוב לוינסקי, התחנה המרכזית החדשה, היה שם בית אחד כחול ארוך וגדול וגרו שם ערבים. במשך הזמן עם הפרעות, עם מלחמת השחרור, עזבו את המקום והתפנו. אחר כך הם באו וקיבלו כל מה שהיה מגיע להם. השטח הזה היה פרדס גדול ודירות גדולות ...

ש: מי קיבל את השטח הזה? יהודים מסוריה נכנסו

ת: אלה ערבים שהיו גרים שם ...

ש: הם קיבלו חזרה את הבתים שלהם, את השטח?

ת: הם לא קיבלו את השטח. הם קיבלו כנראה תמורה לשטח.

ש: פיצויים הם קיבלו?

ת: קיבלו פיצויים לגבי השטח. אם אני דוברת אמת או לא דוברת אמת, ישנה כאן ברחוב אצלי, ברחוב בגדוד העברי 58, גרה שם משפחת בלוז.

ש: מי אלה משפחת בלוז? יהודים מסוריה?

ת: אלה לא יהודים מסוריה. אלה יהודים שבאו מיוון. גיסם התגורר שנים בתוך הבית הכחול. איך הם גמרו ביניהם, לא ידוע לי. זאת האמיתות של הדברים. ואם רוצים לאמת את הדברים, יש לי כתובת ש: אני אגיד לך את האמת, הענין הזה של ערבים כאן ואיפה הם גרו זה לא כל כך ענייני. מה שמעניין אותי יותר אלה יהודי סוריה. אני באמת רציתי לשאול אותך לגבי משפחת מזרחי בניהו. את אומרת שהאמא עדין חיה?

ת: לא. הם מתו כולם. כולם היו מבוגרים, מתו כבר מזמן.

ש: מי גר עכשיו ...? מהמשפחה לא נשאר אף אחד בנווה שאנן 30?

ת: לא. על השטח הזה היתה חלוקה של ירושה ובא אדם ... וקנה את המקום. עכשיו עומד שם אפשר להגיד בית קפה לא חוקי. הוא רצה לפתוח בית קפה לא חוקי שעומד להריסה.

ש: מה קרה איתך מאז? את הלכת ללמוד הבנתי?

ת: למדתי בית ספר ראשון, למדתי בית ספר שני, למדתי ערבית מדוברת וקיבלתי תעודה מורה

ש: מורה לערבית?

ת: לערבית מדוברת. מאחר שהאמא היתה חולה והאבא גם חלה מהסיגריות אחרי 27 שנים שהוא עבד, נפל עלי עול הבית ואני לא יכולתי להמשיך ולמצוא לי את הכיוון. גם מכיון שהדירה היא קטנה והיו ששה ילדים, האמא ילדה שנה אחרי שנה. מבחינת דת היא היתה דתיה מאוד, היתה מניקה, ... להזריון וככה

ש: את נשאת לעזור בתור הילדה הגדולה?

ת: האמא ילדה לידה חמישית ולידה חמישית ילדו רק בבית. היתה פה מיילדת בסביבה, הם לא רצו ללדת בבית חולים, היא התהפכה בלידה וקיבלה שברים משני הצדדים. היא פחדה לעבור את הניתוח שהילדים

לא יישארו בלי האמא ואני נפלתי קרבן של לגדל את הילדים ולמצוא להם את הדרך. ואני למדתי ואני תיכננתי את כולם ביחד. מה אני עשיתי בשנים האלה, אם אני אגיד לך ש: היית עקרת בית.

ת: ... אז היית אומר לי – אסתר, תשבי ותרכיצי לעצמך.

ש: אבל תרמת את חלקך למשפחה כמו שאומרים.

ת: תרמתי את חלקי במשפחה ולא רק תרמתי, כי אם אני פשוט מההתחלה ועד הסוף. יצאו מלומדים, יצאו מבתי הספר, קיבלו תעודות. אתה שואל מה אני עשיתי? אני אגיד לך מה עשיתי.

ש: לימדת קצת? היית מורה?

ת: רגע, אני רוצה להגיד לך בדיוק. תן לי רק רגע אחד, אני אגיד לך את הכיוון. לפני שלושים שנה אחי [שהוא] השלישי בינינו בשם יעקב נסע לארצות הברית. מאחר שהוא ידע שאני כל כך ... מכל הבחינות האלה, הם עבדו שם, היתה להם חנות גדולה סיטונאית לבגדים. יחד עם זה יותר מאוחר הם פתחו שם בית חרושת גם. הכנסנו כספים והוא לקח אותי בתור מיופת-כח כאן. הוא קנה כאן דירות ואני את הדירות שהוא קנה אותן ועשה איתן את הכל, הוא קנה אותן על מפה, הכסף נשלח באופן חוקי פה לבנקים ואני הסתדרתי עם כל הקבלנים וכל הסידורים האלה מסביבם. יותר מאוחר אני גם השכרתי ויש לי ידע מאוד רב בענין זה. הייתי קשורה אפילו ל-12 או 14 עורכי דין מכיוון שכל דירה שקונים אותה, יש לה את עורכי הדין משלה.

ש: כן.

ת: נקלעתי גם למשפטים, נקלעתי גם עם חברת גינדי, הבנת אותי? בדינגוף סנטר יש לנו עד היום חנות לא מושכרת ... עובדים שישבו אצלי שנים, יגאל וגינדי ישבו שם ועשו כסף טוב טוב. הם יצאו לא ישרים, אין מה לדבר. נתקעתי עם הרבה הרבה דברים. ברעננה הוא קנה איזה מבנה ישן, גם נתקענו עם נכה שעשה המון צרות. כמעט ויכל להגיע לידי רצח. לדירת מגורים הוא העביר תחנה של מכירת נשק לתוך המקום. לאחר שאני ביקרתי את המקום וראיתי הייתי בקשר עם המשטרה והוצאתי אותו מהמקום, למרות שהוא החריב שם את כל הבית. לא היה אכפת לי שהוא החריב משום שאני מיופת-כח עם ניירות ביד, ואם מישוהו ייהרג על ידי הנשק שנמצא שם, יבואו אלי. מכיוון שאני מיופת-כח בהכל אז כאילו שאני הבעלות שאני צריכה לעמוד בדין. [ישאלו אותי -] אם באת וראית, למה לא הודעת למשטרה?

ש: כן. את קודם סיפרת לי על כך שנשים העדיפו ללדת בבית? עד מתי זה היה ככה הנהג שהיתה מיילדת? ככה זה היה הנהג אצל יהודי סוריה?

ת: בכלל. בתל אביב פה במרכז היתה פה מיילדת אשכנזיה שקראו לה כהן. היא היתה באה והיתה אחת המיילדות בבית. מי שהתגורר ביפו ... היתה אחת שקראו לה מרים, תימניה, שהיא היתה מיילדת. היה כבר בית חולים הדסה בתל אביב, אבל הנשים מצאו לנכון ללדת בבית. זה היה המנהג, זה היה נוח, ולא ידעו שיכולים על ידי זה להסתבך בכל מיני התסבכויות. יש הרבה נשים שהסתבכו בזה. אמי היתה אחת הנשים שהסתבכה בלידה החמישית ובשישית היא היתה מוכרחה ללדת בביילינסון.

ש: עד מתי בערך, עד איזו שנה בערך נשים יוצאות סוריה ולבנון היו יולדות בבית?

ת: אפילו לפני 45 שנה.

ש: זאת אומרת עד '55? '54?

ת: עד '55 ילדו נשים, היו מביאים מיילדות הביתה והיו מביאים עוזרות הביתה בזמן ... מביאים עוזרות בית.

ש: למה ציינת דוקא את '55? יצא איזה חוק או הודיעו לכולן שהן צריכות ללדת בבית החולים?

ת: לא. אני יודעת על המקרה שהיה אצל אמא שלי. אצל אמא שלי, הלידה האחרונה היתה, אחי הוא יליד '44, אז כשאמא שלי הסתבכה בשנת '40, היא נאלצה ללדת בביילינסון.

ש: בשנת '40? ב-1940 אמא שלך ילדה בביילינסון?

ת: אמא שלי ילדה בביילינסון ב-'44. אבל עד '44, '45 הנשים העדיפו ללדת בבית.

ש: כי קודם אמרת '54.

ת: לא, אחי בן '54.

ש: אה, האח שלך בן '54? אני מבין עכשיו. ומ-'45 ילדו כבר בבית חולים באופן מסודר?

ת: רוב הנשים העדיפו ללדת בבית חולים. זה דבר יותר מסודר מכל הבחינות.

ש: עד איזו שנה בערך זה היה? עד '45? מה היה ב-'45? הקימו את בית החולים בביילינסון?

ת: בביילינסון כבר היה קיים בשנת '45. הדסה כבר הייתה קיימת בשנת '45. אבל מאחר שאנשים הסתבכו בלידות והיו בעיות ובעיות מעליהן, אז העדיפו בטיפת חלב, במקרה שזה קשור לקופת חולים, אמרו להם פשוט ללדת בבית חולים ...

ש: תגידי לי בבקשה, לגבי מנהגים של יהודי סוריה. את יודעת על אילו שהם מנהגים שנשארו? קיימתם אותם עד השנים האחרונות?

ת: המנהגים עד השנים האחרונות שהיו אלה מנהגי נישואין, מנהגים שמבקשים את הבחורה על ידי שליחים שבאים הביתה, הבחורה לא יוצאת עם גברים בחוץ ונמצאת תמיד בבית. הבת היא בת בית. באים לבקש אותה מהבית. קובעים את האירוסים, את החתונה ומסדרים את כל הסידורים הנוגעים לנישואין מכל הבחינות. אפילו שהם נתקלו בבחורים שהם לא מהעדה הסורית, מעדות אחרות, המנהגים האלה נשארו בעינם.

ש: למשל מנהגים בחגים. יש משהו, מנהגים מיוחדים לעולי סוריה בחגים?

ת: בחגים בדרך כלל האדם המבוגר במשפחה שהוא הבכור, באים כולם לבקר אותו ולהגיד לו חג שמח וכל מה שלא יהיה. לפעמים יש את חול המועד, אז הם הולכים לביקור. היום ביקרנו אצל האחיות הזאת, מחר נבקר אצל מישהו אחר. כעת, אם יש את ליל הסדר, אז בדרך כלל הם באים אצל האח הבכור, כולם מתאחדים יחד, ועושים את ליל הסדר אצל אותו האח הבכור.

ש: לא אצל האבא?

ת: אם ישנם הורים אז עושים אצל ההורים. אבל אם אין הורים אז עושים אצל האח הבכור, או שיכול להיות גם האח השני שמסביבו כולם גרים. הם היו עושים את ליל הסדר יחד במשותף.

ש: לגבי בר-מצווה, למשל, היה משהו מיוחד לעולי סוריה?

ת: עליה לספר תורה

ש: טוב, זה שגרת, זה לכולם. אבל משהו מיוחד לעולי סוריה. יש משהו אולי?

ת: שגרתית בתור מנהג שההורים או הסבא והסבתא קונים את התפילין לילד.

ש: הבנתי. משהו ביחס למנהגים של אבלות לא עלינו. יש משהו מיוחד לעולי סוריה במנהגי אבלות?

ת: במנהגי אבלות אין משהו מיוחד אבל לפי המסורת ולפי הגיל המיועד. אם אתה רוצה שאני אפרט, אני יכולה לפרט.

ש: כן.

ת: אם אדם נמצא לפני גיל שבעים, אז מגיעים לו ששה ימים שיושבים באבל וביום השביעי עולים לבית הקברות עד חודש. הם עושים את המצבה, הם משתדלים בכל השתדלות ... את המצבה, עושים את האזכרה גם בבית עם אוכל וגם בבית הכנסת כפי שידוע ...

ש: בבית עם אוכל, נכון?

ת: בבית עם אוכל ואם לא עושים בבית עם אוכל ונכנסים לבית הכנסת לפי גודל המקום. מזוהר בפני שבעים. אז מגיע לו גם לעשות לו אזכרה [אחרי] שבעה חודשים, [אחרי] תשעה חודשים, 11 חודש ו-12 חודש, מכיוון שהוא נפטר לפני גיל 70. אם הוא היה נפטר לאחר 70, אז מגיע לו [אזכרה אחרי] 7 ימים, חודש, תשעה חודשים, 11 חודשים ו-12 חודשים. את השבעה חודשים פוסלים. הוא עבר את השבעים.

ש: זה מנהג שעד היום הוא קיים?

ת: מנהג נהוג וקיים.

ש: תגידי לי, כשכל האחים והאחיות שלך גדלו, את היית אולי פעילה מבחינת העדה, עזרת קצת לעולים או משהו?

ת: הייתי חברה ב"נוער המזרחי". למדתי ... בבתי הספר והייתי בנוער המזרחי, הדרכתני גם בנוער המזרחי פעמיים בשבוע ... אבל ככה להיות פעילה באופן מיוחד חוץ מהבית ...

ש: טוב. יש עוד משהו שאת רוצה? שניזכרת אולי שאת רוצה להגיד לי ביחס ליהודי סוריה? משהו מיוחד שקרה או אנשים מיוחדים שטיפלו ועזרו שלא הזכרת קודם? אולי מישהו מבני המשפחה שלך שממש עסקו בקליטת עליה ועזרה לעולים?

ת: לא.

ש: את לא זוכרת?

ת: לא היה. לא שאני לא זוכרת. לא היו. היו ... אלה שאני הזכרתי אותם.

ש: טוב. אני מאוד מודה לך על הראיון שנתת לי.

ת: אבל אני רוצה להגיד לך עוד משהו.

ש: בבקשה.

ת: אם אתה רוצה לדעת ואתה רוצה לבקר בשכונת הקווקזים [לברר] ממי נקנתה השכונה, האנשים היו לפני קום המדינה, אז אני יכולה להפנות אותך לניסים פרץ.

ש: הוא סורי?

ת: ניסים פרץ הוא יליד הארץ שאבא שלו, הוריו, קנו את הקווקזים והוא יכול להגיד לך בדיוק

ש: הם קנו דירה שם, את מתכוונת? צריף?

ת: הם קנו שם צריף. כשבאו לפצות אותם, רצו להוציא את השכונה, אז הם קיבלו שם דירת שלושה חדרים. אז אפשר לדעת ממי היא נקנתה. ניסים פרץ זה

ש: הוא דמשקאי במוצאו?

ת: במוצאו הוא יליד הארץ.

ש: כן, אבל ההורים אני מתכוון, ההורים דמשקאים?

ת: דמשקאים.

ש: עד היום הוא גר פה בסביבה?

ת: הוא לא גר בסביבה, הוא גר אולי ברחוב נגבה

ש: ביד אליהו?

ת: ביד אליהו, בתחילת רחוב נגבה

ש: איפה שיוסף קוסטיקה גר?

ת: כן, בסביבה הזו. ניסים ועליזה פרץ ברחוב נגבה. אתה יכול לשאול אותם.

ש: בסדר.

ת: אם במידה ולא יכולת, זאת אומרת אם אתה נכנס לשם ואתה לא מוצא, אולי יש שם טלפון ...

ש: כן.

ת: אני רוצה לומר לך עוד משהו. אתה לא רוצה לדבר על מהות הסביבה?

ש: בהחלט. אם יש לך משהו לדבר על מה שהיה פה, מה המאפיינים של הסביבה, אני בהחלט

ת: היו כאן בסביבה הזו, היה לנו את בית הספר ביאליק, שהוא בית ספר לא דתי.

ש: יסודי.

ת: יסודי, לא דתי.

ש: בית הספר הזה קיים כמה זמן?

ת: קיים שנים כבר. אפשר להגיד אפילו 90 שנה.

ש: אני רק רוצה להבין משהו. למדו בו מכל השכונה. זאת אומרת כל מי שחי פה בשכונה למד בבתי הספר היסודי ביאליק?

ת: כן. היה בית ספר תחכמוני.

ש: איפה היה תחכמוני?

ת: תחכמוני היה בוא נגיד רחוב מירון.

ש: זה באזור התחנה המרכזית. זה היה בית ספר יסודי?

ת: יסודי, תחכמוני.

ש: קיים עד היום?

ת: לדעתי כן. הוא נקרא גם בית ספר "עליה", ששם למדו רק שש כיתות.

ש: זה עוד בית ספר אחד?

ת: אותו בית ספר נקרא בשני שמות – תחכמוני ועליה. בעצם תחכמוני תמחוק, צריך להגיד בית ספר עליה. היה שם עוד משהו, שזה היה בית ספר בית אולפנא, בית ספר דתי, ששם למדו דת והיתה שם גם

ש: לבנות?

ת: לבנים.

ש: איפה הוא היה?

ת: גם ברחוב מירון.

ש: שגם ילדים מסוריה למדו שם?

ת: למדו מכל, אחיי גם למדו שם. אפילו גידלו פאות. היה כאן עוד בית ספר אחד לבנים "מזרחי" ברחוב נווה שאנן, רק לבנים.

ש: בית ספר יסודי?

ת: יסודי. לבנות היה "מזרחי" ברחוב לוינסקי.

ש: זה היה אפילו לפני קום המדינה?

ת: זה היה לפני קום המדינה. אני למדתי בבתי הספר האלה.

ש: בתי ספר תיכון היו פה?

ת: אם אנחנו נדבר על כיתות, לא היו מספיק כיתות בבתי הספר הדתיים האלה. הם התחלקו משמרת ראשונה ומשמרת שנייה מכיוון שלא היו מספיק כיתות.

ש: אני מבין שרוב התלמידים היו דתיים, רצו בית ספר דתי?

ת: מי שרצה בית ספר דתי, בית ספר ביאליק זה בית ספר לא דתי

ש: כן, הוא היה הכי גדול נכון?

ת: כן. היו גם גני ילדים.

ש: זה ברור לי. בית ספר תיכון?

ת: בתי ספר תיכון לא היו פה לגמרי. רק אלה שגמרו את בית הספר לבנות מזרחי ואת כל בתי הספר הדתיים, למשל היה בית הספר "ביל"ו", קיבלו תעודות מיוחדות

ש: איפה זה היה?

ת: בשדרות רוטשילד.

ש: וזה היה בית ספר תיכון?

ת: כן. הם למדו שם בערב. אספו את כל התלמידים הטובים ולקחו להם את הציונים. שם למדו בערב. מבית הספר "גימנסיה הרצליה" היו באים המורים הטובים ביותר ללמד בערב בביל"ו, ואני הייתי גם בתוכם.

ש: היו הרבה ילדים יוצאי סוריה שגם למדו שם?

ת: היו מעורבים. בנים ובנות.

ש: כן, אבל למדו שם גם סורים?

ת: כן.

ש: ובנות גם כן?

ת: כן.

ש: הבנתי. בסדר, זה נתון מעניין.

ת: גם תימנים היו. מכל הנה.

ש: כן, אני מתאר לי. נתון מעניין העלית עכשיו. בדרך כלל אני מבין רוב הילדים בגיל 14, אחרי בית ספר יסודי, הפסיקו ללמוד, נכון? באותה תקופה, שנות הארבעים, חמישים, ששים, בדרך כלל?

ת: הורים שלא דאגו שילדיהם ילמדו מקצוע עיוני ומקצוע עם חכמת חיים, מקצוע שהוא יכול להיות בתור מורה, בתור אה או רופא, אז הם הפסיקו ללמוד. הלכו למקצועות של נעלים, של חייטות, כל מיני מקצועות, לא חפשיים כמו שהם מיועדים ורוצים שאדם ידע בהם ויתפרנס מהם.

ש: לפי מה שאת יודעת, בדרך כלל, ילדים של עולים מסוריה, עלו לכיוון לימודים עיוניים או לכיוון מה שנקרא מקצועי?

ת: יש הרבה שלמדו מקצועי. יש ביניהם הרבה גם שלמדו בבתי הספר העיוניים שהם עבדו ביום ולמדו בלילה.

ש: היתה אפשרות גם ללמוד בערב?

ת: כן.

ש: הבנתי.

ת: יש כאלה גם בגילאים כאלה מכיוון שהיו משפחות שהילדים הלכו והמשיכו את לימודיהם ואת כל מה שאפשר לקבל והלכו לקיבוצים.

ש: מפה הלכו לקיבוצים?

ת: כן. אמא שהיה לה ילד בגיל 14 אחרי בית הספר, היא לא יכלה לגדל חמישה, ששה, שמונה ילדים, היא שלחה אותם לקיבוץ. בקיבוץ הילד קיבל את החינוך שלו, יצא לצבא, כשהוא בא מהצבא אם היתה לו כלה הוא התחתן, לא היתה לו כלה הוא חזר הביתה. הוא מצא לו את הכיוון של החיים.

ש: את יודעת על הרבה ילדים מפה, מהעיר, מתל אביב ההורים שלחו אותם לקיבוצים?

ת: אני יכולה לומר לך שלפני

ש: לפני קום המדינה זה קרה יותר או אחרי קום המדינה? לאחר קום המדינה את יודעת על הרבה משפחות ששלחו ילדים לקיבוץ?

ת: כן, על משפחות מרובות ילדים שהאמא לא יכלה לתת להם, לחנך אותם ולתת להם את כל זה, שלחה אותם לקיבוץ. יש גם מקרים כאלה שלא גמרו בתי ספר בעיר. הם גמרו את חוק לימודיהם בבית ספר שם, ושם הם המשיכו לחיות בקיבוץ וחזרו גם הביתה. מבינהם יש לי דוד שהוא גידל תשעה בנים וכולם היו בקיבוצים לאחר בית ספר ראשון. הם באו העירה והתחתנו בעיר והיום כל אחד יש לו את ... החיים שלו מכל הבחינות.

ש: יש לי שאלה אחת, אם את יכולה, מתי שלחו יהודים מסוריה או לבנון את הילדים שלהם מהעיר לקיבוץ? לפני קום המדינה או אחרי קום המדינה? את יכולה לענות על זה?

ת: אני אענה לך על זה בשני שלבים. יש את עלית הנוער שהיתה, אז היו הרבה מקרים ששלחו את הילדים בלעדי ההורים. לילדים לא היו משפחות, לאן הם יגיעו? יגיעו לקיבוץ. יש כאלה שאני גם מכירה אותם. הם הלכו לקיבוצים. כשההורים הגיעו הם עזבו את הקיבוץ והצטרפו להורים. יש ביניהם גם

בשכונת עקיבא בפתח תקווה, שהיו שם הרבה יהודים סורים שבאו מסוריה והיו גרים שם. יש שם משפחה אחת שקראו לה משפחת ...

ש: אנטבה?

ת: אנטבה, ... משפחת רופא. היו שם הרבה משפחות ...

ש: הרבה משפחות ... שהגיעו באיזו שנה?

ת: הם הגיעו לפה בשנת '52. הילדים נשלחו לפני כן והם היו צירוף של משפחות, ושם הם כנראה השכירו להם חדרים עם הנוחיות בחוץ וגרו שם הרבה משפחות מיהודי סוריה.

ש: ב-'52 את אומרת?

ת: ב-'52.

ש: היתה עליה גדולה ב-'52 או משהו כזה?

ת: היתה עליה.

ש: את יכולה לסכם לי לגבי מתי ההורים שלחו יותר ילדים לקיבוץ? הילדים חיו בבית עם ההורים. היה קשה לטפל בהם? מתי שלחו יותר ילדים לקיבוץ מהעיר, מתל אביב, אחרי קום המדינה או לפני קום המדינה? יש לך אולי ידיעה?

ת: יש לי ידיעה מספקת, זה היה אחרי קום המדינה.

ש: זאת אומרת הם התחנכו

ת: הם רצו לחנך את הילדים כבר בצורה אחרת ולא היה ניתן לחנך אותם בצורה שצריכים לחנך ושלחו אותם לקיבוצים.

ש: את מכירה הרבה משפחות כאלה ששלחו את הילדים לקיבוץ?

ת: כן, הרבה משפחות שלחו לקיבוצים.

ש: בעזרת מי שלחו אותם לקיבוץ?

ת: יש להם ממונה בועד הארצי או משהו כזה. למשל זכרונו לברכה אברהם עבאס שהוא נדמה לי חבר קיבוץ אפיקים אם אני זוכרת. בתו היתה גם בקיבוץ עם ארבעה ילדים, אני זוכרת.

ש: אני רוצה להגיד לך הרבה תודה. ממש סיפרת לי די הרבה דברים, תודה.